

Pieter Jelles Troelstra als Fries, Nederlander en internationalist
 ‘Sa, Friezen, gyng it my’

Piet Hagen

Summary

As a student Pieter Jelles Troelstra (1860-1930) was already a well known Frisian poet and as a young lawyer he became acquainted with the poverty of peasants and workers. In 1894, he was one of the founding fathers of the Sociaal-Democratische Arbeiderspartij and from that time until 1925 he was their political leader.

In this article Piet Hagen argues that Troelstra's love for the Frisian landscape, language and culture paved the way for his role in the Frisian Volkspartij. This experience prepared him for national and international political leadership. When the First World War broke out, he declared that his party would contribute to the national mobilisation budget in order to guarantee neutrality. He condemned nationalism but knew how to combine love for the Frisian Heitelân, international solidarity and national citizenship.

In short, he was Frisian, Dutch and internationalist at the same time.

Aan de voet van de Oldehove staat het standbeeld dat Pieter Jelles Troelstra eert, niet alleen als ‘dichter en staatsman’, maar ook als ‘trou soan fan ús folk, sjonger fan ús liet, strider foar ús rjocht.’ Er is geen twijfel aan: Troelstra was een Fries.

Maar ook buiten Leeuwarden staan standbeelden van Troelstra: in Stiens, Amsterdam en Utrecht, en in Den Haag zijn zelfs twee beelden van hem te vinden, een in het gebouw van de Tweede Kamer en een in het Westbroekpark. Geen Nederlands politicus heeft B bij mijn weten B zoveel beelden gekregen en ook niemand kan bogen op zo'n groot beeld als dat in het Westbroekpark. We moeten dus wel concluderen dat Troelstra ook een Nederlander van naam en faam was.

In het buitenland staan geen beelden van Troelstra, maar een eindeloze hoeveelheid primaire en secundaire bronnen getuigt tot de dag van vandaag van zijn internationale reputatie. Dertig jaar was hij actief in de Tweede Socialistische Internationale, waar hij verkeerde met kopstukken als Wilhelm Liebknecht en August Bebel, Karl Kautsky en Rosa Luxemburg, Jean Jaurès, Victor Adler en Ramsay Macdonald, Hjalmar Branting en Thorvald Stauning. Vooral Troelstra's vredesinitiatieven tijdens de Eerste Wereldoorlog trokken de aandacht van buitenlandse regeringen en van de wereldpers. Als sociaal-democraat was hij internationalist.

Fries, Nederlander, internationalist B in die volgorde. De verbreding van

zijn horizon is geleidelijk verlopen, zoals Troelstra zelf aangeeft in het gedicht *Ofskie*, waarin hij zijn *leaf heitelân* vaarwel zegt:

*Yn kringen leit it libben om ús hinne,
It húsgesin, it heitelân, de wrâld, [...]
Earst wol de feint foar 't heit'lân libje en stjerre,
Dat Grutter boppe him, dat hy oanbidt;
Dan fynt er oare, grutter kringen jit,
Dêr al syn leafde en langst oan tabehearre.
Hy fynt syn ropping yn 'e maatskippij –
Sa, Friezen, gyng it my.²*

Heitelân

Troelstra's ontwikkeling tot leider van de Nederlandse sociaal-democratie is een logisch vervolg op zijn werk als sociaal advocaat in Leeuwarden en redacteur van *De Sneeker Courant*. Via de Friese kiesrechtbeweging en de Sociaal-Democratische Bond van Domela Nieuwenhuis heeft hij geleidelijk een eigen weg gevonden. Maar hoe belangrijk die lijn ook is, hier wil ik de nadruk leggen op de Friese wortels van zijn politieke carrière. Zijn sociale bewogenheid is voortgekomen uit zijn culturele verwantschap met de Friezen – en niet andersom. De volksdichter 'Pieter Jelles' ging vooraf aan de sociale advocaat en sociaal-democratische politicus mr. P.J. Troelstra.

Troelstra's dichterschap was, zoals de historicus J.H. Huizinga opmerkte, geworteld in de Friese volkscultuur. Hoe ver hij daarin ging, blijkt wel uit zijn optreden als Foekje fan Heech, die als waaarzegster op kermissen meisjes voorspelde dat zij spoedig een leuke jongen zouden ontmoeten, waarbij hij zelf ervoor zorgde dat die voorspelling uitkwam.

Zowel gemeten naar de omvang van zijn oeuvre als naar zijn populariteit was hij een belangrijk Fries dichter. De in de *Samle Fersen* bijeengebrachte gedichten beslaan 380 pagina's. Samen met Onno Sytstra redigeerde hij de bundel *It jonge Fryslân*, die een impuls gaf aan de vernieuwing van de Friese dichtkunst. Met P.H. de Groot bezorgde hij het *Nij Frysk Lieteboek* en de liederen daaruit, ook die van Pieter Jelles zelf, worden tot op de dag van vandaag gezongen. Drie jaar lang redigeerde hij het kwartaaltijdschrift *For Hús en Hiem*, waaraan ook zijn vrouw als Nynke fan Hichtum bijdragen leverde. En dan was hij ook nog medewerker van verschillende Friese dagbladen.

Veel van Troelstra's gedichten spreken nog altijd tot de verbeelding, niet alleen door de kleurrijke taal, de frisse klank en de welluidende melodie, maar ook door de emotionele lading. In tegenstelling tot meer traditionele dichters liet Troelstra zijn hart spreken. Dat verklaart zijn sterke band met het publiek, zowel in zijn dichterschap als later in de politiek.

Pieter Jelles Troelstra verkleed als de Friese waarzegster Foekje fan Heech.

De verbindende schakel tussen Troelstra's dichterschap en zijn latere optreden als politicus was een romantisch wereldbeeld. Niet alleen via zijn gedichten en liederen, maar ook in politieke toespraken kon Troelstra zijn gehoor inspireren. Hij bood hun perspectief op een nieuwe tijd, *in nije tiid*.

Als dichter bezong Pieter Jelles de wereld van hooiende boeren en zwoegende koolzaaddorsers, van timmerman Klaas en beurtschipper Sierk, de bedrijvigheid van de dorpsmid en het heimwee van de vissersvrouw naar haar geliefde op zee, de drukte van de jaarlijkse veemarkt en de kermis, de spanning van wedstrijdzeilers op het meer en de verliefdheid van paartjes op het ijs. Zijn gedichten roepen de sfeer op van uitgestrekte weiden, meren en vaarten, korenakkers, vlas- en koolzaadvelden. Je ruikt de bloemen en hoort de krekels en kikkers. 'Wie', zegt Troelstra, 'in die natuur zijn jeugd heeft gesleten, onder de hoge wijde luchten waar zon en wolken hun wisselend spel van kleuren en vormen bedrijven, die vergeet niet zijn jeugd noch het land waar hij die heeft doorgebracht.'³

Ook de ideologie van de vrije Friezen heeft bijgedragen aan de vorming van de man die dertig jaar lang de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij zou leiden. Hoewel de historische onderbouwing van de eeuwenoude onafhankelijkheid der Friezen niet zo solide is, heeft ook

Troelstra deze mythe gekoesterd. Het Friese volk was in opstand gekomen tegen de Romeinen, had gestreden tegen de Hollanders en zich binnen de Republiek doen kennen als relatief zelfstandig gewest met een eigen stadhouderlijk hof.

*Fan 'e wylde see besprongen,
Tûzen kearen op 'en nij,
Faak bekampe, nea betwongen,
Wien' de Friezen rûn en frij;
Frijdom wie de heechste wet
Yn 't eale Friez'ne hert.⁴*

Die vrijheidsdrang hing volgens Troelstra samen met de democratische aard van het Friese volk. Daarom was Friesland ontvankelijk geweest voor het calvinisme, dat democratie in de kerk bracht. Daarom hadden de Friezen opengestaan voor een socialisme dat streefde naar democratie in staat en maatschappij. Dat beide bewegingen in Friesland zo sterk waren vertegenwoordigd, was volgens hem geen toeval.

Ieder mens zocht volgens hem naar iets hogers, iets dat uitsteeg boven hem zelf, iets dat hem verbond met anderen. Voor een Fries was dat het 'heitelân' – niet 'vaderland' in algemene zin, maar heel specifiek het Friese 'heitelân' als samenvatting van alles wat Friezen dierbaar is: hun landschap en geschiedenis, hun 'memmetaal' en cultuur.

In *Fen Liet en Libben* heeft Troelstra in 1910 zelf een rechtstreekse lijn getrokken van zijn dichterschap naar zijn toen al indrukwekkende politieke carrière. Reeds als scholier en student werd hij – naar eigen zeggen – gedreven door een innerlijke drang om te dichten over lief en leed. Hij wilde een 'sjonger' zijn die niet alleen zijn eigen ziel, maar ook zijn tijd verstond. Daardoor, zo concludeert hij, lagen de dichter Piter Jelles en 'de internationale politicus mr. Troelstra' minder ver uit elkaar dan velen dachten.⁵

*In sjonger bist! Witst wol, wat dat betsjut?
It leed fan hiel it minskdom silsto drage!⁶*

Toen hij de wereld leerde kennen en zag hoe het kapitalisme het leven van de mensen aantastte, ging hij op zoek naar een hoger ideaal. Het antwoord vond hij niet in de wetenschap en niet in de kerk, maar in het socialisme. En dan niet in het dorre socialisme van de dogmatici, maar in de levende beweging van arbeiders en in de dichtsterlijke verbeelding van een toekomstvisioen. Ook al verklaarde hij menigmaal dat in de politiek het verstand het hart moest leiden, hij werd gedreven door hartstocht.⁷

Vaderland

Van het Friese *heitelân* naar het Nederlandse vaderland lijkt een grote sprong, niet alleen omdat Troelstra zo geworteld was in de Friese taal en cultuur, maar ook omdat socialisten volgens de opvattingen van Marx en Engels niet echt een vaderland hadden. De arbeiders aller landen moesten zich verenigen in de internationale en niet alleen tegen het kapitalisme, maar ook tegen het nationalisme strijden. Linkse mensen waren *heimatlos*.

Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog was Troelstra gedwongen positie te kiezen. De 'oorlog tegen de oorlog' was verloren, de Internationale was in duigen gevallen en Duitse socialisten stonden op het slagveld tegenover Franse, Belgische en Engelse socialisten. Nederland bleef neutraal, maar handhaving van die neutraliteit vergde wel een mobilisatie van honderdduizenden mannen. Zou Troelstra, die altijd tegen de begroting van Oorlog had gestemd, nu akkoord gaan met de mobilisatiekredieten? Was hij bereid het vaderland te verdedigen?

Aan de vooravond van de wereldoorlog, in debatten met minister Colijn in 1912 en 1913, had Troelstra al verklaard dat de sociaal-democraten niet pacifistisch waren. Hij voelde er niet voor 'geld te werpen in een bodemloze put van een leger dat de offers niet waard is', maar sociaal-democraten waren volgens hem geen 'vaderlandloze gezellen'. 'De grond waar wij zijn geboren en hebben gestreden tegen de bourgeoisie, is ons heilig, vooral ook om die strijd'.⁸

In augustus 1914 was de wereldoorlog een feit en vroeg premier Cort van der Linden de Kamer goedkeuring van de mobilisatiekredieten. Tot opluchting van de regering stemde ook Troelstra hiermee in. Het doel was immers niet een oorlog te voeren, maar die te voorkomen. Als Nederlanders hadden ook socialisten de plicht het land te verdedigen. 'De nationale gedachte', aldus Troelstra, 'overheerst de nationale geschillen'.⁹ Lang niet iedereen in de SDAP was het hiermee eens. Om de 'massa der ontstemde partijgenoten' zijn handelwijze uit te leggen schreef Troelstra begin 1915 de brochure *De Wereldoorlog en de Sociaaldemokratie*.¹⁰ Daarin besteedde hij veel aandacht aan de begrippen 'vaderlandsliefde' en 'nationaal gevoel'. In Nederland, met al zijn verdeeldheid in partijen, kerken en klassen, was het misschien moeilijk de nationale eenheid voor ogen te houden. Door de 'vals-nationale' propaganda voor God, Nederland en Oranje leek het soms dat sociaal-democraten geen vaderland hadden. Toch was het nu bedreigde Nederland ook het land van zijn arbeiders. Daarom stond ook de SDAP klaar het te verdedigen. Troelstra voelde zich Fries, Nederlander en wereldburger tegelijk, maar zeker niet minder Nederlander dan de kapitalist, wiens belangen ook internationaal waren.¹¹ Volgens Troelstra heerste er in de partij veel onbegrip over de neutraliteit.

Alsof de vredesoase vanzelf zou overleven in de oorlogswoestijn. Maar neutraliteit vereiste actief beleid. Daarom had de SDAP-fractie ingestemd met de mobilisatiekredieten. Daarom moesten ook SDAP-leden meewerken aan de verdediging van hun land. Het argument: 'Ik heb geen grond dan alleen wat in mijn bloempot en dus geen vaderland', was een 'demagogische grol, een strijdend proletariaat onwaardig', omdat ook de arbeiders gehecht waren aan hun eigen land.¹²

Volkenbond

Maar hoe zag Troelstra dan de verhouding tussen de liefde voor het vaderland en het streven naar een socialistische broederschap van alle volken? Bij het antwoord op die vraag baseerde hij zich onder andere op een studie van de Oostenrijkse socialist Otto Bauer over het nationaliteitenvraagstuk. Dat Bauer zich daarmee bezighield, lag voor de hand, gezien het multi-etnische karakter van het Oostenrijks-Hongaarse keizerrijk. Door de oorlog kraakte het land in zijn voegen.¹³

Onder 'nationaal karakter' verstond Bauer 'het complex der lichamelijke en geestelijke kenmerken dat de ene van de andere natie onderscheidt'. Mensen kunnen tot eenzelfde klasse of beroep horen, toch verschilt de gemiddelde Duitser van de gemiddelde Engelsman. Dat nationale karakter kan mede een product zijn van economische omstandigheden en het kan in de loop der tijd ook veranderen, dat neemt niet weg dat er verschillende naties met een verschillend karakter bestaan. Behalve natuurlijke overerving speelde ook de gemeenschappelijke cultuur een rol. Taal en geschiedenis, kunst en wetenschap, politieke instellingen en recht, het draagt allemaal bij aan het gemeenschappelijke erfgoed van een natie. Daardoor is er sprake van een 'lotsgemeenschap'.

De redenering van Bauer lijkt in strijd met de uitspraak in het *Kommunistisch Manifest*, dat 'de arbeiders geen vaderland hebben' en dat men 'hun niet kan ontnemen wat zij niet hebben'. Maar die constatering sloeg volgens Troelstra slechts op de toestand waarin de arbeidersklasse nog geen deel had aan het nationale leven. Het socialisme zorgde juist voor een grotere betrokkenheid van heel het volk bij de nationale cultuurgemeenschap en voor een 'toenemende geestelijke differentiatie der natiën'.

Daarbij moest, aldus Troelstra, wel onderscheid worden gemaakt tussen staat en natie. Die begrippen kunnen samenvallen in een 'nationale staat', maar er zijn ook staten die meer nationaliteiten omvatten, zoals er eveneens natiën zijn die zich over verschillende staten uitstrekken. In alle gevallen zal het proletariaat zich eerst tot een 'nationale klasse' moeten verheffen.¹⁴

'In elk land', aldus Troelstra, 'strijdt het proletariaat met de eigen bourgeoisie om de staatsmacht van dat land; het heeft daarvoor het gebruik van de eigen

Spotprent van Johan Braakensiek: Troelstra als vredesduif, die in 1918 niet werd toegelaten in Engeland, omdat hij post van de Duitse partijleider Scheidemann bij zich had.

landstaal, van de eigen nationale historische, economische en politieke gegevens, van het eigen volkskarakter [om] de arbeidersklasse van dat land te organiseren, tot politieke eenheid en rijpheid te brengen. Maar het maakt de nationale elementen ondergeschikt aan zijn internationaal streven [...], stelt niet de strijd maar de samenwerking der naties op de voorgrond, voedt op tot volkerenvrede en voert oorlog tegen de volkerenkrijg. Het proletariaat moge [...] nationaal zijn, nationalistisch is het niet.' Op dat punt was Troelstra het roerend eens met de Fransman Jean Jaurès, die tegelijk patriot en bestrijder van het nationalisme was.¹⁵

Tegen die achtergrond is te verklaren dat Troelstra eind 1916 al pleitte voor een federatief verband van Europese staten. Daarmee ging hij nog een stap verder dan de Volkenbond, die door de Amerikaanse president Wilson was voorgesteld. In *The New York Times* en in de Duitse krant *Vorwärts* verklaarde Troelstra dat alleen een Verenigd Europa een eind kon maken aan de nationalistische oorlogen. Binnen de 'Verenigde Staten van Europa' pleitte hij voor vrije handel, vrijheid van de zeeën, vrije beschikbaarheid van grote havens, internationale kanalen voor transport, een systematische organisatie van exportindustrieën en een internationaal rechtssysteem. Je zou het bijna een Europese grondwet noemen.¹⁶

Ook de socialistische Internationale moest eenheid in verscheidenheid uitrusten. Voor Troelstra was de Internationale 'geen grauwe, eentonige, vormloze massa' maar een 'kleurrijk, vormenrijk, historisch gegroeid geheel van verschillende nationaliteiten'. Misschien respecteerde het socialisme de nationale gevoelens wel meer dan het kapitalisme, dat – als het zo uitkwam – zwakke naties vertrapte, zowel in Europa als in de koloniën. Ook binnen staten was er volgens Troelstra een tendens naar een 'meer federatieve opvatting van de democratie', in reactie op 'de overdreven centralisatie en autocratie van de Franse revolutie'. Zo waardeerde hij de culturele diversiteit als een remedie tegen nationalisme en oorlogszucht.¹⁷

Omgekeerde integratie

Ik heb in vogelvlucht de ontwikkeling geschetst van een Friese scholier, die na een studie in Groningen, via zijn advocatenpraktijk in Leeuwarden verzeild raakte in de landelijke politiek.

Troelstra's romantisch dichterschap was de verbindende schakel tussen zijn inzet voor de Friese volkscultuur en zijn strijd voor de verheffing van de arbeidersklasse in Nederland en de wereld. Vanuit die hartstocht groeide de zanger van het Friese lied uit tot de politicus die zich het sociale leed van de mensen aantrok; zo ontwikkelde de volksdichter zich tot volkstribuun.

Vervolgens was het de ideologie van het socialisme in combinatie met het multiculturele denken van Bauer die de verbinding legde tussen het Friese *heitelân*, het Nederlandse vaderland en de socialistische Internationale. In die ideologie was geen plaats voor eng nationalisme en zeker niet voor imperialisme.

Het waren Troelstra's Friese – aardse en volkse – wortels die hem behoed hebben voor wereldvreemd dogmatisme en idealisme. Hij droomde van een Verenigde Staten van Europa, hij steunde het principe van een Volkenbond (al had hij kritiek op de uitwerking) en hij was een vurig

pleitbezorger van de socialistische Internationale. Maar tegelijk bleef hij met beide benen op Nederlandse bodem en op *Fryske grûn* staan.

In zijn *Gedenkschriften* noemt Troelstra zich ergens 'een internationaal mens'.¹⁸ Dat was hij inderdaad, niet alleen door zijn politieke bezigheden, maar ook door zijn gymnasiale vorming, zijn grote talenkennis en zijn belangstelling voor de wereldliteratuur in het algemeen en de Duitse literatuur in het bijzonder. Zijn kinderen zaten op Duitse kostscholen en zelf heeft hij veel gereisd. Alleen al zijn verblijf in Stockholm voor de vredesconferentie van 1917 duurde een half jaar. Maar ook om privé-redenen vertoefde Troelstra veel in het buitenland. Maanden achtereen was hij in Zwitserland om te kuren of vakantie te houden. In zijn politieke denken was Troelstra een internationalist, cultureel gezien was hij op z'n minst een Europeaan.

Troelstra is in hart en nieren Fries gebleven, maar tegelijkertijd voelde hij zich Nederlander en wereldburger. Je zou hem een 'geïntegreerde' Fries-Nederlands-Europese wereldburger kunnen noemen.

Noten

- 1 Vertaling: Trouw zoon van ons volk, zanger van ons lied, strijder voor ons recht.
- 2 P.J. Troelstra, *Samle Fersen* (Leeuwarden 1981), 350. Vertaling: In kringen ligt het leven om ons heen / het huisgezin, het vaderland, de wereld.
- 3 P.J. Troelstra, *Gedenkschriften*, 4 dln. (Amsterdam 1927-1931). Zie: I, 185.
- 4 Troelstra, *Samle Fersen*, 223. Vertaling: 'Door de wilde zee besprongen, / duizend malen steeds opnieuw, / vaak belaagd maar nooit bedwongen, / waren Friezen fier en vrij; / vrijheid was de hoogste wet / in het hart der edele Friezen.' Over de Friese vrijheidsdrang, zie: Johan Frieswijk, 'Die Vorstellung von der Friesischen Freiheit in der Niederländischen Provinz Friesland 1918-1950', in: Hajo van Lengen (red.), *Die Friesische Freiheit - Leben und Legende* (Aurich 2003), 494-510.
- 5 P.J. Troelstra, *Fen Liet en Libben* (Den Haag) 1910.
- 6 Troelstra, *Samle Fersen*, 78-82. Citaat: 82; vertaling: Een zanger ben je! Weet je wel wat dat betekent? / Het leed van heel het mensdom zul je dragen!
- 7 Troelstra, *Fen Liet en Libben*, 49.
- 8 *Handelingen Tweede Kamer* 20 oktober 1911; 25 en 26 April 1913.
- 9 *Handelingen Tweede Kamer* 3 augustus 1914.
- 10 J.H. Schaper, *Een halve eeuw van strijd* (Groningen 1935), 317. P.J. Troelstra's brochure *De Wereldoorlog en de Sociaaldemokratie* (Amsterdam 1915) verscheen eind van dat jaar. Zie: *Het Volk* 26 februari 1915.
- 11 Troelstra, *De Wereldoorlog*, 76-84.
- 12 *Ibid.*, 66-71, 81, 84-93.
- 13 Otto Bauer, *Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie* (Wenen 1907), opgenomen in Band II van zijn *Marx-Studiën*.
- 14 Troelstra, *De Wereldoorlog*, 32 e.v.

- 15 Ibid., 41; W. Banning, *Jaurès als denker* (Arnhem 1931), 113-119.
- 16 *The New York Times* 24 december 1916; *Vorwärts* 24 december 1916; *Het Volk* 20 april 1917.
- 17 Troelstra, *De Wereldoorlog*, 42; Troelstra in: *De Joodsche Volksstem* april 1918.
- 18 Troelstra, *Gedenkschriften* IV, 83.

